

Over geluk als opvoedingsdoel

Daan Thoomes

Tegenvallende verwachtingen

Ouders willen over het algemeen dat hun kinderen gelukkig worden. Daar lijkt trouwens ook niets op tegen. Voor je kinderen is het beste immers niet goed genoeg? Problematisch wordt het pas als het leven een andere loop neemt dan men zich vóóraf had voorgesteld of als kinderen die toch ‘alles’ krijgen niet voldoen aan het normale verwachtingspatroon. Dat kan op allerlei manieren het geval zijn. Zo verzuchten onderwijsgeevenden regelmatig dat het wel lijkt alsof er zich nog nooit zóveel psychische problemen en leerproblemen hebben voorgedaan als in onze tijd. Afkortingen die tot voor kort volledig onbekend waren, zijn nu voor veel ouders gemeengoed: MBD, ADHD, PDD-NOS, et cetera.

Maar ook als zich deze problemen niet voordoen, is het geen uitzondering als kinderen niet helemaal beantwoorden aan de verwachtingen. Beide ouders participeren dikwijls volop in het arbeidsproces en op momenten die voor het gezin zijn gereserveerd is het niet altijd aantrekkelijk om op te voeden (want dat kan de sfeer bederven) en moet het allemaal zoveel mogelijk ‘leuk’ zijn. Wanneer kinderen dan niet meewerken aan zo’n geluksmoment kan dat voor menige ouder teleurstellend zijn. Op school moet het ook vaak ‘leuk’ zijn en moeten kinderen zich vooral intelligent en sociaal gedragen. Volgens succesvolle zakenmensen die graag hun mening op de televisie ten beste geven, kan er op school bovendien nog wel wat méér gepresteerd worden en kan de onderlinge wedijver nog wat méér worden aangewakkerd. Ondanks alle zorg en extra aandacht lijkt het niet altijd een pretje om kind te zijn.

Pedagogisch wantrouwen

Wat ouders voor hun kinderen nastreven, wordt in de pedagogiekboeken nog wel eens ontraden. Traditioneel hebben pedagogen weinig op met ‘geluk als opvoedingsdoel’. Te veel op het individu gericht, te ‘diesseitig’, te hedonistisch, en vooral te vaag. Zo merkte de filosoof Immanuel Kant al op, dat het begrip ‘gelukzaligheid’ veelal zo onduidelijk is dat uiteindelijk geen mens meer weet wat hij eigenlijk moet wensen en willen.

Eén van de meest vooraanstaande ‘oude pedagogen’, Ph. Kohnstamm, verwierp om die reden dan ook dit opvoedingsdoel. In zijn pedagogische hoofdwerk, *Persoonlijkheid in wording* (1929), stelde hij de vraag wat dan wel onder ‘geluk’ kon worden verstaan: welvaart, genot, vreugde, zaligheid, plezier, blijdschap, lust? Het ‘echte geluk’ had volgens hem eerder iets te maken met “de diepste innerlijke vrede, waartoe de gewetensvol levende, sociale persoon in staat is”. En toch is dit begrip voor de pedagogiek niet zo bruikbaar want: “het echte geluk laat zich niet dwingen, allerminst laat het zich veroveren door er jacht op te maken”.

Treffend is dat deze conclusie van Kohnstamm bijna gelijklopend is met de uitkomst van een recente wijsgerige studie van de Zwitserse filosoof Dieter Thomä: *Vom Glück in der Moderne* (2003). Het bijzondere kenmerk van geluk is volgens hem dat je er niet zelf over kunt beschikken. In zijn onderzoek richt hij zich vooral op het ‘project van de moderniteit’ waarin het steeds lijkt te gaan om de dualiteit van *zelfbehoud en zelfbeschikking*. Het is daarin niet voldoende dat de mens beschikt over voldoende materiële middelen, hij moet bovendien zelf de regie over zijn leven kunnen voeren.

Economische behoeftebevrediging en politieke vrijheid horen onverbrekelijk bij elkaar en leiden tegelijkertijd tot veel tegenstrijdigheden. Inmiddels is ook wel duidelijk geworden dat geluk zich niet laat reduceren tot materiële zekerheid en subjectief welbevinden. Het consumerende en hedonistische individu bestaat weliswaar nog volop in de reclame maar de ontmaskering daarvan als valse voorstelling van geluk is voor velen geen nieuws meer.

Volgens Thomä moet de hedendaagse mens erkennen, dat hij geluk niet kan creëren en dat het hem *hooguit ten deel kan vallen*. De crisis van de moderniteit komt daarin ook tot uitdrukking dat mensen worden overvraagd door de omvattende geluksaanspraken dat ze haast niet anders kunnen dan falen in dat opzicht. De grenzen van de zelfbeschikking komen in elk geval in zicht.

Pedagogisch handelen

Is het dan voldoende om in dit verband te volstaan met afwachten? Ben je dan als ouder afhankelijk van voorbeschikking of je kind gelukkig zal worden, zoals de godenzonen in het gedicht *Das Glück* van Friedrich Schiller? (“Seelig, welchen die Götter, die gnädigen, vor der Geburt schon Liebten,…”). En opnieuw: wat voor ‘geluk’ is dat dan?

Het lijkt aannemelijk dat de opvoedingssfeer toch een bescheiden rol kan spelen. Ook al wordt de ‘maakbaarheid’ van geluk in twijfel getrokken, dan hoeft dat nog niet te betekenen dat we niet weten in welke richting we het moeten zoeken.

Illustere voorbeelden kunnen soms de weg wijzen. Zo blijft een figuur als Albert Schweitzer inspireren. Die vond dat hij een bijzonder gelukkige jeugd had gehad, maar het bekleemde hem of hij dit geluk als iets vanzelfsprekends mocht aanvaarden. De vraag met betrekking tot het ‘recht op geluk’ werd voor hem een belangrijke ervaring naast een andere ervaring die hem vanaf zijn kindertijd bezighield: het geraakt worden door het lijden in de wereld om hem heen. Vanuit zijn geluksgevoel ontstond geleidelijk het inzicht dat geluk niet iets is wat je voor jezelf kunt houden. Wie in zijn leven veel goeds heeft ontvangen, moet daarin anderen ook laten delen. Zelfopoffering kan soms leiden tot zelfverwerkelijking en een ervaring van geluk.

Dat hoeft natuurlijk niet voor iedereen te leiden tot een leven à la Schweitzer. Maar het maakt wel duidelijk dat het bereiken van geluk meer kanten heeft dan het vermeerdere van geld en goed, het productgebonden geluk van de juffrouw uit de reclame of het algemenere streven naar zelfbehoud en zelfbeschikking.

Literatuur:

Kohnstamm, Ph. (1929). *Schepper en Schepping*, deel 2: *Persoonlijkheid in wording. Schets eener Christelijke Opvoedkunde*. Haarlem: Tjeenk Willink, pp. 112 – 117.

Langeveld, M.J., *Beknopte theoretische pedagogiek*, 1968 (twaalfde druk), Groningen: Wolters-Noordhoff, pp. 77-78 (Over het Geluk van zijn kinderen dat men zich als doel van de opvoeding stelt).

Schweitzer, A. (1924). *Aus meiner Kindheit und Jugendzeit* (Nederlandse vertaling: *Over mijn jeugd*. Soest: Kairos, 1990, p. 79).

Oellers, N. (Hrsg.). (1996). *Interpretationen. Gedichte von Friedrich Schiller*. Stuttgart: Reclam.

Thomä, D. (2003). *Vom Glück in der Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag (nav een filosofisch project aan de Universiteit van St.Gallen).

Vgl. Thoomes, D.Th., Opgroeien in een risicomaatschappij (over het welbevinden en het geluksgevoel bij jongeren ondanks de bedreigingen van de risicomaatschappij en een hele serie negatieve ontwikkelingscondities). In: *In de Waagschaal, tijdschrift voor theologie, cultuur en politiek*, jrg. 36, nr. 6, 2007, pp. 24-25,

fulltext: <http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2012-1026-200524/UUindex.html>

Gepubliceerd in *Centraal Weekblad, kerkelijk opinieblad*, jrg. 52, nr. 9, 2004, p. 9. (Laatst gewijzigd op: 24 januari 2013).